

Habilitats lingüístiques i paralingüístiques: l'anàlisi del discurs oral formal

1. Introducció

Aquesta pràctica s'insereix en l'assignatura Comunicació oral formal en llengua catalana, de caràcter obligatori i impartida al primer curs del Grau en Filologia Catalana i al Minor en Filologia Catalana de la Universitat de València. L'assignatura té com a objectiu principal ensenyar tècniques d'elocució i introduir els estudiants en el coneixement de les característiques dels principals gèneres orals públics, amb un èmfasi especial en l'àmbit acadèmic. La seqüència que presentem fou implementada durant el segon quadrimestre del curs 2023-2024.

Si ens centrem en els continguts, el tema tres aborda les habilitats lingüístiques i paralingüístiques vinculades a la comunicació oral formal. Concretament, s'estructura d'aquesta manera:

- 3.1. L'elocució, la veu i la gestualitat. Tècniques i pràctiques.
- 3.2. El discurs oral: planificació, gestió i revisió.
- 3.3. La retòrica i l'argumentació. Estructura del discurs argumentatiu.
- 3.4. Aplicacions als mitjans de massa.

Aquesta seqüència didàctica té per objectiu abordar de manera integrada tots aquests continguts i proporcionar a l'alumnat eines per analitzar, interpretar i produir discursos orals formals en català. Amb la finalitat de familiaritzar-los amb les característiques, estructures i estratègies pròpies d'aquest tipus de comunicació, partirem de l'anàlisi de mostres reals, perquè els estudiants prenguen consciència dels elements que intervenen en una intervenció oral planificada i adequada al context, alhora que desenvolupen les seues habilitats comunicatives, tant de comprensió com de producció oral. Tenint en compte aquestes qüestions, hem desenvolupat la seqüència didàctica en diverses sessions que combinen la teoria i la pràctica, amb un enfocament reflexiu i aplicat. Es partirà de l'observació i la descripció d'exemples de discursos orals formals, com ara conferències, discursos protocol·laris o intervencions polítiques, per tal d'extraure conclusions i explicar, de manera significativa, el contingut del tema.

D'altra banda, per tal de donar suport teòric al tema que abordem, es proporciona als estudiants una bibliografia amb tres referències bàsiques i tres complementàries. Una obra clau és *Com parlar bé en públic, Els secrets de parlar en públic. Guia pràctica*, de Mariona Casas, Josep M. Castellà i Montserrat Vilà Santasusan (Eumo, 2016), que ofereix una guia accessible però alhora rigorosa sobre com desenvolupar competències orals en contextos formals. El llibre se centra especialment en aspectes com la preparació i l'estructuració del discurs, la gestió de la veu i del llenguatge corporal i l'adaptació al públic receptor. El que ens interessa és, sobretot, el darrer capítol, que presenta diverses situacions comunicatives orals —fer exposicions, mantenir una entrevista professional, parlar als mitjans de comunicació o pronunciar discursos protocol·laris — que permeten aplicar els continguts treballats a situacions comunicatives reals a les quals els alumnes possiblement s'hauran d'enfrontar en algun moment de la seua vida laboral.

Una altra referència essencial amb què treballarem és *Comunicació efectiva a l'aula. Tècniques d'expressió oral per a docents*, de Glòria Sanz Pinyol (Graó, 2005). Aquesta obra està pensada específicament per al context educatiu, de manera que resulta molt útil per als alumnes de l'assignatura, la majoria dels quals es dedicaran a la docència en el futur. El treball de Sanz inclou orientacions pràctiques per aplicar a l'aula i aborda estratègies per captar i mantenir l'atenció, per gestionar l'escena comunicativa i per

utilitzar la veu i el gest com a eines pedagògiques i expressives. Això el converteix en un recurs valuós per a treballar el bloc 3.1 de l'assignatura, centrat en l'elocució, la veu i la gestualitat.

Com parlar bé en públic, de Francesc Puigpelat i Valls i Joana Rubio López (la butxaca, 2010), ens servirà per analitzar les tècniques i els mètodes dels oradors, en les pràctiques que es duen a terme en les sessions 2 i 3. Encara hi ha tres referències més, complementàries, que resulten útils per al nostre propòsit: *Mientras me miran. Hable en público sin perder la calma*, de Xavier Guix, *Saber hablar* (Instituto Cervantes) i *¿Me hablas a mí? La retórica de Aristóteles a Obama*, de Sam Leith. Aquest darrer constitueix una aproximació amena i intel·ligent a la retòrica clàssica i moderna, en què l'autor mostra com les tècniques retòriques continuen sent essencials en la política, la publicitat o els discursos públics.

En definitiva, creiem que el conjunt de materials que hem triat ofereix tant orientacions aplicades per a la millora de l'expressió oral com reflexions més àmplies sobre el discurs formal i els seus usos en diversos contextos comunicatius.

2. Objectius i competències

Al llarg de la seqüència es pretenen assolir aquests objectius:

- Analitzar el discurs oral formal en català des de les dimensions textual, retòrica, prosòdica i gestual.
- Analitzar exemples reals de discursos orals formals en català amb criteris lingüístics i comunicatius.
- Identificar els trets lingüístics, discursius i pragmàtics del discurs oral formal en català.
- Comprendre les estratègies discursives aplicades als mitjans de comunicació i a contextos polítics i institucionals.
- Comprendre les diferències entre la comunicació oral formal i informal.
- Comprendre les característiques discursives que configuren l'oralitat i que diferencien el discurs oral de l'escrit.

En aquest sentit, les competències que es treballen en la seqüència didàctica són les següents:

- Anàlisi crítica i metalingüística de la producció oral formal.
- Coneixement dels trets lingüístics, discursius i prosòdics propis del discurs oral planificat.
- Identificació i aplicació d'estratègies argumentatives pròpies del discurs formal.
- Capacitat per aplicar els coneixements teòrics a situacions pràctiques i contextualitzades.
- Comprensió de les característiques contextuais i pragmàtiques que defineixen la formalitat oral.

3. Metodologia

La seqüència didàctica combina diverses metodologies amb l'objectiu d'afavorir un aprenentatge actiu, reflexiu i transferible. Ha estat dissenyada així amb la convicció que les metodologies no s'han d'entendre com a opcions excloents, sinó com a estratègies complementàries que es reforcen mútuament. La combinació de mètodes que hem escollit respon a la necessitat d'afavorir un aprenentatge integral, que permeti a l'alumne connectar la teoria amb la pràctica, desenvolupar una mirada crítica i, alhora, adquirir habilitats operatives. Ens sembla que aquest enfocament és especialment pertinent en el cas de la comunicació oral en contextos formals, una competència complexa que implica dominar aspectes lingüístics, discursius, paralingüístics i pragmàtics.

Per això, considerem essencial articular moments d'exposició teòrica (que ens sembla fonamental en l'àmbit universitari) amb espais d'anàlisi i simulació pràctica, que permeten als estudiants consolidar el seu aprenentatge d'una manera activa i significativa. Partim, per tant, d'un enfocament d'aprenentatge significatiu, que connecta els continguts teòrics amb situacions reals i rellevants per als estudiants. Això es concreta en les sessions en l'anàlisi de discursos orals autèntics, que permeten observar en context l'aplicació de les estratègies comunicatives treballades de manera teòrica. Per tant, aquest enfocament s'articula amb sessions o parts de les sessions de

classe magistral, en què es presenten i se sistematitzen conceptes clau relacionats amb l'elocució, la planificació discursiva, la retòrica i la comunicació no verbal. Aquestes sessions es plantegen com a suport conceptual que guia les activitats pràctiques posteriors.

A més, en algunes sessions es proposa una adaptació del model de *flipped classroom* o aula inversa: els estudiants ha de llegir bibliografia i visionar mostres orals abans d'algunes sessions, de manera que el temps de classe es dedica a la discussió, la resolució de dubtes i la posada en pràctica dels coneixements adquirits. S'ha comprovat que aquest mètode fomenta l'autonomia i la implicació de l'estudiant en el seu procés d'aprenentatge. Finalment, es treballarà també mitjançant activitats col·laboratives i simulacions pràctiques, com ara preparacions, en grup, de discursos o de parts de discursos. Aquestes activitats permeten aplicar els continguts en entorns comunicatius simulats però realistes, i ajuden a desenvolupar tant les habilitats expressives com les competències professionals que hauran d'haver adquirit els futurs filòlegs per a ser competents en el seu futur laboral.

4. Seqüenciació i desenvolupament de les sessions

Sessió 1. Introducció al discurs oral formal

La primera sessió té com a finalitat establir les bases conceptuals del discurs oral formal. Es comença amb una pluja d'idees sobre el que l'alumnat entén per comunicació formal i informal, i es proposa una reflexió sobre les seues experiències prèvies en contextos orals públics (exposicions a classe, entrevistes, presentacions...).

Tot seguit, a partir de la lectura de "La llengua oral formal: un espai intermedi entre oralitat i escriptura" (Castellà i Vila, 2002) s'introdueix la gradació entre la llengua oral i la llengua escrita, s'expliquen els gèneres discursius primaris i secundaris, i els tipus de comunicacions orals (autogestionades i plurigestionades). Es recorda també la importància del registre i l'àmbit d'ús, conceptes fonamentals treballats en els temes anteriors.

Finalment, s'analitzen dos fragments orals per comprovar si s'ha entés tota la teoria exposada. Concretament, s'ha triat un fragment de la intervenció de Quim Monzó "La

família reial” al programa televisiu *Persones humanes*, de TV3, i un fragment de la lliçó “Del federalisme i la descentralització, els reptes per conceptualitzar-los i de la llunyana relació amb Plutó” impartida per Mireia Grau a la sessió inaugural del curs 2023-2024 de l'IEC.

Sessió 2. L'elocució, la veu i la gestualitat com a eines retòriques

La sessió se centra en el treball dels recursos paralingüístics i corporals que intervenen en la construcció d'un discurs oral eficaç. Partint dels principis de la retòrica clàssica, especialment de fragments dels tractats d'Aristòtil, Ciceró i Quintilià, s'introdueix la idea que parlar bé no és només articular idees clares, sinó també saber com transmetre-les amb la veu i el cos per aconseguir impacte, credibilitat i persuasió. Aquest enfocament ens permet recuperar el vincle entre oratòria i performance: la paraula dita esdevé acte comunicatiu total.

Seguint aquesta línia, s'explica la noció d'“oratòria del cant”, és a dir, la capacitat de modular la veu amb intenció expressiva i control rítmic, buscant una comunicació més viva i memorable. S'exemplifica amb distints fragments de discursos d'Obama. A més, es treballa la distinció entre tres registres vocals fonamentals segons el context i la finalitat comunicativa: el to conversacional, més proper i espontani, adequat per a situacions informatives o de divulgació; el to de debat, més intens i focalitzat, útil en contextos argumentatius, i el to d'amplificació, propi de discursos solemnes o davant d'audiències nombroses, en què cal projectar la veu i controlar amb precisió el tempo i l'entonació. Arribats a aquest punt, es proposa una tasca amb què s'iniciarà la sessió 3: els alumnes, per parelles, han de localitzar i analitzar exemples reals de discursos que s'ajusten a cadascun dels tres registres, amb l'objectiu d'identificar-ne les característiques expressives i contextuais.

D'altra banda, a través de l'audició i visualització de fragments d'intervencions de Mónica Oltra, Donald Trump, Gabriel Rufián i Panxo, el cantant del grup Zoo, s'analitzen també el ritme i la pausa com a recursos retòrics que organitzen el discurs, generen èmfasi i regulen l'atenció del públic. En paral·lel, es treballa la gestualitat, entesa no com un acompanyament automàtic del discurs, sinó com una eina expressiva

que ha de ser coherent, significativa i funcional en l'escena comunicativa. Així, es reflexiona sobre la postura corporal, l'ús de les mans i el contacte visual.

Sessions 3 i 4. El discurs oral: planificació, gestió i revisió. Anàlisi de casos

Les dues sessions que segueixen es focalitzen concretament en l'anàlisi del discurs, amb la finalitat de dotar els alumnes de criteris i estratègies per planificar, estructurar i revisar un discurs oral formal. L'enfocament combinarà l'estudi teòric dels canons clàssics de l'art de parlar (*inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria* i *actio*) amb l'anàlisi crítica de discursos reals, per tal d'identificar-ne tant els mecanismes interns com les decisions discursives que els fan eficaços. Es tracta, per tant, de posar en diàleg les aportacions clàssiques de la retòrica amb contextos comunicatius contemporanis.

La sessió 3 s'inicia amb una mena d'aula inversa o *flipped classroom*: els alumnes, per parelles, exposen els exemples de discursos orals reals que han analitzat a casa i en detallen les característiques expressives i contextuals. No revelen inicialment a quin dels tres registres vocals fonamentals —to conversacional, to de debat o to d'amplificació— pertany el discurs que han analitzat. En lloc d'això, presenten les dades i indicis que han identificat (tipus d'entonació, expressivitat corporal, relació amb el públic, grau de formalitat, etc.) i llancen la pregunta a la resta de companys, que han de deduir i argumentar a quin registre es podria adscriure el discurs. El debat ajuda a consolidar els coneixements treballats a la sessió anterior i, a més, reforça la idea que l'oralitat no és una tècnica automàtica, sinó un acte comunicatiu complex que cal saber llegir.

A continuació, mitjançant una classe magistral, s'introdueixen els conceptes essencials que es desenvoluparan en les dues sessions: la invenció (*inventio*), és a dir, el procés de generació dels continguts del discurs. Es posa èmfasi en la construcció de l'ethos (la imatge de credibilitat del parlant), el logos (la consistència argumentativa) i el pathos (l'apel·lació a les emocions), com a tres dimensions fonamentals que han de conviure equilibradament en un discurs ben construït. A més, s'analitza com es configuren aquestes dimensions en funció del context i del propòsit comunicatiu, a partir d'exemples reals de discursos: fragments d'intervencions de Cayetana Álvarez de Toledo, Marina Garcés, Pablo Iglesias, Joan Ribó i Mario Vargas Llosa.

En la mateixa línia, s'explica la disposició (*dispositio*), és a dir, l'organització interna del discurs i es presenten les parts tradicionals: exordi (introducció captativa), narració (presentació clara dels fets o idees), prova (argumentació i demostració) i peroració (tancament memoratiu i emocional). També s'exposa l'*elocutio*, centrada en l'adequació estilística del discurs. Es presenta la teoria dels tres estils retòrics —sublim, mitjà i senzill— i es treballa la noció de decòrum, és a dir, l'adequació entre tema, situació, públic i forma expressiva. Igualment, es tracten la memòria, entesa com a estratègia per interioritzar l'estructura i els punts clau del discurs, i l'acció, que ja s'ha començat a treballar en la sessió anterior, però que ara es reconsidera en relació amb tot el conjunt discursiu: veu, postura, mirada, expressivitat i presència escènica. Igualment, s'aborden les estratègies retòriques més comunes. De nou, s'exemplifica tot amb discursos reals seleccionats de contextos acadèmics, polítics i institucionals; en aquest cas, d'Ada Colau, Joan Fuster, Steve Jobs i Greta Thunberg.

La darrera part de la quarta sessió es dedica a introduir i preparar la pràctica avaluable que es durà a terme en la cinquena sessió. Es tracta d'aplicar tots els coneixements apresos, de posar en pràctica, de manera autònoma, les competències adquirides. Amb l'objectiu de garantir que tots els estudiants entenen els criteris amb què seran avaluats i poden orientar adequadament el seu treball, el professor reparteix les rúbriques d'avaluació corresponents (vegeu l'annex) i en fa una lectura comentada a l'aula. Per tancar la sessió, els alumnes empenen la rúbrica per analitzar un discurs breu triat pel professor per a practicar.

Sessió 5. Anàlisi del discurs oral formal. La pràctica avaluable

Aquesta sessió és la triada per a dur a terme una de les pràctiques avaluable de l'assignatura. Concretament, els alumnes han d'analitzar un discurs oral formal en català escollit pel professor. Per a fer-ho, han d'emplenar la rúbrica proporcionada. Així, es presenta una mostra audiovisual d'una intervenció formal, que es visiona col·lectivament, i tot seguit els estudiants disposen d'una hora de treball individual per reflexionar sobre la intervenció observada i emplenar la rúbrica d'anàlisi proporcionada prèviament.

Sessió 6. Elaboració de discursos orals i coavaluació

La darrera sessió s'estructura en dues parts. La primera part es dedica a comentar l'anàlisi duta a terme en la sessió anterior. El professor ha corregit i comentat les rúbriques d'anàlisi i les retorna als estudiants. Es comenten els aspectes més ben resolts i aquells que caldria millorar, es resolen dubtes i es comenten les observacions més rellevants, per tal de millorar la capacitat d'observació i de valoració crítica dels alumnes.

Després s'obri un espai de reflexió guiada sobre les estratègies comunicatives que fan eficaç un discurs oral formal. Es dedica un temps a revisar algunes estratègies útils per a la comunicació oral formal. Es revisen qüestions pràctiques com com iniciar una intervenció de manera clara i atractiva, com mantenir l'atenció de l'audiència, com gestionar la reformulació quan cal aclarir idees o recuperar el fil del discurs, i com concloure amb eficàcia.

Finalment, es planteja una dinàmica pràctica per grups de tres persones. A cada grup se li assigna una targeta amb un fragment específic del discurs: alguns han de preparar la introducció, d'altres la part central i uns altres la conclusió, sempre adaptant-se a un context i un auditori determinats pel professor (per exemple: la presentació d'una assignatura universitària, la cloenda d'un acte institucional, una entrevista laboral, una xarrada divulgativa, etc.). Es dona mitja hora per a preparar-ho i posteriorment cada grup exposa la seua intervenció oral. Amb aquesta pràctica es construeixen, de manera col·laborativa i fragmentada, diversos discursos complets.

5. Avaluació i conclusions

La seqüència didàctica que hem plantejat ha permès guiar l'alumne en un recorregut formatiu progressiu i coherent cap a la comprensió, l'anàlisi i la producció del discurs oral formal en català. A partir d'un enfocament que ha tractat de combinar teoria, anàlisi crítica i pràctica aplicada, s'han assolit els principals objectius de l'assignatura, tant pel que fa a l'adquisició de coneixements conceptuals com al desenvolupament de competències comunicatives.

En aquest sentit, considerem que l'activitat d'avaluació de la cinquena sessió ha resultat molt adequada per mesurar el grau d'assoliment dels continguts treballats. El disseny de la rúbrica ha permès fer visible el procés de lectura crítica del discurs, i els resultats obtinguts mostren, en general, una bona comprensió de les variables que configuren l'eficàcia d'una intervenció oral formal. Cal tenir present, però, que l'expressió escrita dels alumnes (no només la correcció lingüística, sinó també aspectes més estructurals del discurs com la coherència i la cohesió) presenta mancances importants que cal abordar de manera transversal en totes les assignatures del grau. Tot i la brevetat dels textos que han hagut de produir (l'emplenament de les caselles de la rúbrica té un espai delimitat que no és extens), sovint mostren una organització difusa de les idees, una manca de progressió temàtica clara o una articulació entre les parts deficient. Aquestes dificultats, tot i no ser l'objectiu principal de l'assignatura, tenen un impacte directe en la qualitat de les tasques d'anàlisi i reflexió sobre el discurs oral, ja que impedeixen que l'alumne transmeta les seues observacions i valoracions amb claredat i d'una manera adequada al registre. En aquest sentit, si es torna a implementar la seqüència seria convenient proposar algunes activitats complementàries en aquesta línia.

En conclusió, creiem que la seqüència ha assolit els objectius que es plantejava: introduir els alumnes a la complexitat del discurs oral formal i dotar-los d'eines d'anàlisi i producció que podran aplicar en situacions comunicatives reals diverses. L'equilibri entre teoria i pràctica, entre reflexió i acció, entre recepció i producció, ha estat clau per al bon desenvolupament d'aquesta proposta formativa que esperem repetir en cursos futurs.

ANNEX. Rúbrica proporcionada als alumnes per a l'anàlisi del discurs oral formal

		Justificació
Gènere discursiu, àmbit d'ús i registre		
Tipologia textual dominant		
Coherència (estructura)		
Cohesió (connectors, sintaxi...)		
Adequació (registre, propòsit, paraules tècniques, fonètica, lèxic valoratiu, modalització...)		
Estratègies retòriques (metàfores, apel·lacions al públic, citacions implícites o explícites, etc.)		